

SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUM

BUDAPEST, HŐSÖK TERE

KURÁTOR - DÁGI MARIANNA

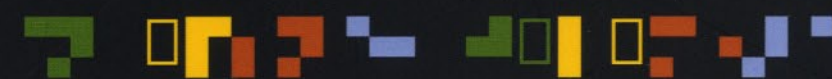
NYITVA - 2007. ÁPRILIS 2 — MÁJUS 27.

FELELŐS KIADÓ - DR. BAÁN LÁSZLÓ

TERV - BÁRD JOHANNA

FÉNYKÉPEK - MÁTYUS LÁSZLÓ

NYOMTATÁS - MESTER NYOMDA

AZ ÉVSZAK MŰTÁRGYA

2007. TAVASZ NYÁR ŐSZ TÉL

SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUM — ANTIK GYŰJTEMÉNY

LOVAS HÉRÓS

„Omnes eodem cogimur...”

A márvány dombormű tavaly került az Antik Gyűjteménybe a nemzetközi műkereskelemből. A díszetlen pillérek és áthidaló architráv által keretelt kompozíció fő alakja a tér nagyrészt kitöltő lovas ifjú. A ló csupán a jobb mellső lábát emeli fel: lassan lépdel. A képmező mélysége nem egyenletes, az állat mögött kétszer akkora, mint a másik oldalon (3, illetve 1,5 cm); mintha a lovas a háttérből lépdelne előre — lassan érkezik az előtte állóhoz. A széles nyeregakarón ülő ifjú rövid, ujjas chitont, a lóva hátán szétterülő hosszú köpenyt, és magasszárú, csupán vékony faragásokkal jelölt sarut visel. Rövid hajú, sima állú; arcát nem ideális szépségűre, hanem portrészzerű vonásokkal mintázták meg, kiugró szemöldökkel, húsos állal, tömpe orral. Mereven tekint előre. Jobb kezével a kantárt fogja, a balból csak az elnagyoltan faragott, összeszorított tenyér látszik, ami talán a vállához támasztott lándzsát fogott (ez nincs kifaragva, festéssel jelölhették). A dombormű felső sarkaiban sommásan jelöltombok közül egy-egy kígyó tekerögzik a lovas felé. Vele szemben rövid hajú, sima állú, maga elé

meredő alak áll. A lovasénál idősebb arca a római köztársaságkor kései szakaszában faragott portrékat idézi. Leengedett bal kezét a fegyvelmezett férfi hagyományos ábrázolásmódjával a testét borító köpeny alatt tartja; a jobbujjából is csupán a köszöntés — tiszteletadás gesztusával előrenyújtott tenyér látszik. Az alakok faragása, főleg a ló és a lovas aránytalanul nagy feje a mesternek a klasszikus művészeti hagyománytól való távolságot mutatja, a kompozíció egésze mégis gyakorlott kőfaragóra vall. A darabot kétoldalt gondosan lecsiszolták, hátul és fölül viszont csak elnagyoltan faragták ki. Az alján középpontban a felállításához szükséges, utólag levéselt csap maradványai, eredetileg tehát a relief talapzatba illesztve állt.

A dombormű csupán látszatra ábrázol életből ellesett pillanatot, lovas és gyalogos erdőszéli találkozását; a jelenet valójában szakrális térben játszódik. A görög világban általánosan elterjedt ikonográfiai szkhémába

tartozik, amelynek főszereplői egy lovas hős és a tiszteletét ápolók. Az alaptípust olykor oltár, áldozati állat, kísérő apród egészíti ki, gyakran pedig a hősökhöz tartozó nőalak. A hőst is többféleképp ábrázolhatták (például a lóva mellett állva, italáldozatot fogadva, vadászat közben, vagy a fára tekeredő kígyót táplálva). A szkhéma keleti kultúrákból átvett minták nyomán a klasszikus-kori Athénban alakult ki, majd az athéni művészet mintaadó erejétől is segítve

a hellénisztikus *Dikumené* egyik legnépszerűbb dombormű-típusa lett. Elsősorban a görög világ keleti felében terjedt el, a pontusi-kiszásiai partvidéken és a szigeteken, de a Balkán félsziget északkeleti részén is, ahol a római császárkorban népszerűsége töretlenül folytatódott az ún. thrák lovas ikonográfiai szkhémájában. Bár a produkció látszatra egységes, az utóbbi évek kutatásai nyomán lassan kirajzolódik néhány, a hatalmas terület egy-egy régióját jellemző csoport (pl. Samos, Kyzikos, Bithynia). A budapesti darab egyelőre ezek egyikébe sem sorolható. Leletösszefüggés híján készítésének ideje is csupán tágan határozható meg a Kr. e. 1. századra, hiszen a hellénisztikus kor művészetét a stílusok keveredése és egymás mellett élése jellemezte. A lovas dombormű típusának évszázadokon átívelő népszerűsége a görög kultúra egyik fontos mozzanatához kapcsolódik. A görög vallás megkülönböztető sajátossága, hogy a halhatatlan istenek és az 'egynapigélő' emberek kívül tudott a hősökről is, akiket az emberekhez halandó voltuk tesz hasonlatossá, az istenekhez pedig rendkívüli tetteik. S az élők számára nem csupán mintául szolgáltak, haláluk után is hathattak a sorsukra (olykor közvetlen kapcsolat mutatható ki hősök és szentek kultusza között). Hatóerejük és egyúttal tiszteletük központja a hős-sír (héroon) volt.

Az európai hagyomány számára a hős képe elsősorban a homérosi eposzok révén, Hektór, Achilleus alakjában rögzült. A hellénisztikus korra azonban a fogalmat jóval szélesebb körben használták. A mítikus kor hősein kívül olyan holtakat is jelölhetett, akiknek emlékére szeretteik (a család, a város) kultuszt alapítottak, sőt jelenthette egyszerűen azt is: halott ('megboldogult'). Kultusz megalapítására a jelek szerint főleg két esetben került sor: kiemelkedő személyiségek részesülhettek benne, akik tetteik révén voltak nagyok, illetve fiatalon, szemléletes görög kifejezéssel: "idő előtt meghaltak" (*aiórai*), akiknek nem adatott meg, hogy beteljesítsék a hozzájuk fűzött nagy reményeket. A krétai Itanosból maradt fenn az a sírvers, amelyben három holt fiú így vigasztalja szüleit: „*Most templomot, szent hős-ligetet kaptunk a hazánktól megbecsülésül!*” — ne sírjatok hát! A hős tiszteletére ünnepet, versenyjátékokat alapíthattak, nyilvános

lakomát rendezhettek. Ábrázolásukra két szkhéma bizonyult különösen népszerűnek: a lakomázó és a lovas hős képe. Az előbbi a kultuszuk fő formájára utal, a másik pedig alakjuk legáltalánosabb elképzelésére (történelmi nagyságok lóháton való megőrkítése az ókorban és később is a legnagyobb megbecsülések közé számított). Mindkét szkhéma fogadalmi és sírdomborműként is egyaránt használható volt. A hellénisztikus lovas-domborművek esetében például csakis a felirat döntheti el a darab funkcióját. Ez is jelzi, hogy ebben a korszakban már szorosan egymásba fonódott a halotti és a hősök kultusz. A lovas hős képéhez önálló jelentésárnyalat is kapcsolódott. Az ilyen sírköveket ugyanis a hellénisztikus korban — ha felirat segíti a kérdés eldöntését — szinte kizárólag fiatalon meghalt kisfiúk, ifjak sírjára állították; valószínű, hogy ez a kapcsolódás a fogadalmi domborművek használatában is tükröződött. A budapesti relief ebben az összefüggésben válik értelmezhetővé. Bár képelemei önmagukban számtalan módon magyarázhatók, egymáshoz a fentiek alapján illeszkednek jól, persze számos további jelentésárnyalatot is felidézve. Az ifjú és az ittmaradottakat jelző, idősebb arcú köpenyes férfi láthatóan nem ugyanabból a világból való. A magányos lovas alakjában ábrázolt halott már az övéi között van, erre utalnak a feléje forduló kígyók, a hős-lét par excellence állatai. De az ittmaradottak nem felejtették el őt: a dombormű kerete a templomot, a két fa a hős-ligetet idézi, a köpenyes alak pedig a kultusz ápolóinak összegző képjele. S ha a két alak közvetlenül nem látja is egymást — mégis ugyanaz a kép ábrázolhatja őket. Külön világuknak tehát van közös pontja: a halott emlékezetének fenntartása. A relief ókori példája annak, ahogyan a halál vigasztalanságával szembeszegezhető az emlékezés ereje.

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS

